

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 2, Sayı: 5, Aralık 2015, s. 260-276

Mustafa YİĞİTOĞLU¹

AHMET ALTAN'IN ŞEYH KAREKTERİ “YUSUF EFENDİ”NİN DİN ALGISI²

Özet

Romancıların bazı karakterleri, diğerlerinin arasından sıyrılıp okuyucunun zihninde daha kalıcı bir yer edinir. Bu kişilerin sözleri, yorumları, tespitleri roman kurgusundan taşıyıp gerçek hayata da yansır. Okuyucu, bu karakterlerin yardımıyla hadiselerle yeni bir bakış açısı kazanır. Özellikle din gibi önemli bir hususta, karakterlerin sarf ettikleri her sözün ayrı bir önemi vardır. Ahmet Altan'ın üç romanında yer verdiği Şeyh Yusuf Efendi de benzer özellikler taşır. Bir Rufai şeyhi olan Yusuf Efendi'nin dini algılayışı ve yaşayışı bazı romanlarda görülen gerici ve yobaz şeyh karakterlerinden çok uzaktır. Bireysel ve toplumsal meselelere hakiki bir Müslüman gibi yaklaşan Şeyh Yusuf Efendi, kendi menfaatlerini hiçbir zaman ön planda tutmaz.

Bu çalışmada Ahmet Altan'ın *Kılıç Yarısı Gibi*, *İsyan Günlerinde Aşk* ve *Ölmek Kolaydır Sevmekten* romanlarında yer alan Şeyh Yusuf Efendi karakterinin din algısının ne şekilde olduğu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Altan, din, karakter, Şeyh Yusuf Efendi.

¹ Dr., Dicle Üniversitesi Z.G. Eğitim Fak. OSAE Bölümü, myigitoglu@dicle.edu.tr

² Bu makale, *Ahmet Altan'ın Eserlerinde Muhteva* başlıklı doktora tezinden derlenmiştir.

**AHMET ALTAN'S SHEIKH CHARACTER
"YUSUF EFENDI'S PERCEPTION OF RELIGION"**

Abstract

Some characters of the novelist, establishes a more permanent place in the reader's mind, slipping among others. The utterances, comments and assessments of these people are reflected in real life, flowing from fiction novel. Reader gains a new perspective over the incident by means of these characters. Especially in an important issues such as religion, each utterances mentioned by these characters have a separate importance. Sheikh Yusuf Efendi included in three novels of Ahmet Altan has also similar characteristics. With perception of religion and his way of life, Yusuf Efendi, a Rufai sheikh, is so far different from the reactionary and bigoted sheikh character seen in some novels. Sheikh Yusuf Efendi approaching individual and social issues as a genuine Muslim, never prioritizes his personal interests.

In this study, Sheikh Yusuf Efendi's perception of religion in the novels of Ahmet Altan's *Kılıç Yarası Gibi (Like a Swod Wound)*, *İsyân Günlerinde Aşk (Love in the Days of Rebellion)* and *Ölmek Kolaydır Sevmekten (Death is Easier than Loving)* have been analyzed.

Keywords: Ahmet Altan, religion, character, Sheikh Yusuf Efendi.

GİRİŞ

Tarihi, insanlığın ilk dönemlerine kadar dayanan dinin, farklı disiplinlere göre çeşitli tanımları yapılır. Psikoloji bilimi, dinin davranışlar üzerindeki etkisini dikkate alarak "*insan davranışına yön, yaşama anlam veren kutsal veya doğüstü bir (veya birden çok) güç ve yaratıcı kavramına dayanan bir inançlar, semboller ve törenler sistemi*" tanımını yapar (Budak, 2009: 205-206). Felsefe disiplini için din, insanın varoluşuyla ilgili temel sorulara vermiş olduğu cevaplar açısından önemlidir. Din, insan varoluşunun kaynağını, insanın doğasının ve yazgısının kaynağını ve insanın değerler cetvelini açıklamada Tanrı kavramını kullanan bir inanç sistemidir (Cevizci, 2005: 502). İslami esaslara göre ise din, insanın ve kâinatın yaratılış gayesini bildiren ve insana yaratıcısını tanıttıran, ölüm ve ötesinin sırlarını açıklayan, insanı dünya ve ahiret saadetine ulaştıran prensipleri ihtiva eden, akla ve vicdana doğru yolu gösteren, Allah tarafından peygamberleri aracılığıyla vahyolunmuş ilahi hakikatlerin toplamıdır (Seyyar, 2003: 104).

Dinin tanımı ve tarifi yanında bilim insanları için üzerinde durulması gereken diğer bir husus da insandaki din duygusunun kaynağıdır. Freud'a göre dinin kökeni, kendi dışında doğa güçleriyle, kendi içindeyse doğuştan gelen güdülerle baş edemeyen insanın acizliğinden kaynaklanır. Bu bağlamda o, bireylerin dine yönelmesini çocukluk deneyimlerinin yinelenmesiyle açıklar. Çocuk, tehdit edici bir durumla karşılaştığında babasına güvenerek, ona hayranlık duyarak fakat aynı zamanda ondan korkarak baş etmeyi öğrenmişse bunun getirdiği güvensizlikle dine yönelir. Yani birey, karşılaştığı maddi-manevi sorunun üstesinden gelemiyorsa çözüm için dinden medet umar. Ona göre din, bir çocukluk nevrozuna yol açan

TİDSAD

benzer durumlardan kaynaklanan toplumsal bir nevrozdur. Hemen şunu da belirtmek gerekir ki Freud, din fikrinin doğruluğu ya da yanlışlığından ziyade dinin psikolojik kökenlerini inceler ve açıklamaya çalışır. Bununla beraber o, dinin tehlikeli olduğunu da vurgular. Çünkü din, insani kurumları kutsama eğilimindedir ve eleştirel düşüncüyü yasakladığı için zekâ gerilemesine sebep olur (Fromm, 2006: 22-23). Freud'un bu olumsuz görüşleriyle birlikte bazı olumlu görüşleri de vardır. M. Alexander Jeeves, Freud'un olumlu görüşlerine dair şu tespitleri yapar:

“O, dinin, düşman bir çevre ile yüz yüze kalan insana bir güven duygusu sağlamada faydalı bir amaca hizmet ettiğini inkar etmedi. O aynı zamanda, dinin, medeniyetin gelişmesiyle ahlâkî standartlar için önemli bir kaynak hükmünde olduğunu ispat etti. Bununla beraber, ona göre, din gibi bir dayanağın, medenî bir hayatı yaşamak için bazı rasyonel ilkelerle yer değiştirmek zorunda olan modern insanın ihtiyaçlarını artık faydalı bir şekilde karşılayamayacağını zamanı gelmiştir” (Jeeves, 2010: 279).

Freud'un öğrencisi olan Jung, onun din duygusunun kökenlerine ve işlevlerine ilişkin fikirlerine katılmaz. Ona göre dinsel deneyimin özü, kişinin kendisinden daha üstün güçlere boyun eğmesinden kaynaklanır (Fromm, 2006: 27). Jung, dinin insan ruhu üzerindeki etkisine dikkat çekerek *dinin insan ruhunda önemli bir fonksiyonu olduğunu ve dinin mevcut olmaması durumunda, bireylerin çeşitli nevroz ve psikoz türlerine kurban gittiğini* öne sürmüştür (Haque, 2012: 154). O, dini bir aldatmaca, gerçekten kaçış ya da çocukça bir güçsüzlük olarak algılayanların karşısındadır (Fordham, 2008: 87). Freud ve Jung'ın fikirlerine karşın Erich Fromm daha somut bir noktadan dine yaklaşır. O, sevginin önemini ortaya çıkarıp dinin ve Tanrı'nın ikincil önemde olduğunu belirtir:

“Asıl mesele insanın dine dönmüş ve Tanrı'ya inanmış olup olmadığı değil, sevgiyi yaşayıp yaşamadığı ve gerçeği düşünüp düşünmediğidir. İnsan eğer böyle yaşıyorsa kullandığı simgeler sistemi ikincil derecede önemlidir. Ama eğer böyle yaşamıyorsa bunların hiçbir önemi yoktur” (Fromm, 2006: 20).

Yukarıdaki düşünürler, dinin hem olumlu hem de olumsuz yanlarına değinirler. Bununla beraber dini tamamen olumsuz ve zararlı gören düşünürler de dikkat çeker. Bu bağlamda ön plana çıkan Karl Marx'tır. Ona göre din, halkın afyonudur ve toplumu köreltmek için burjuvalar tarafından kullanılan bir âlettir. Din, çeşitli sömürülere ve adaletsizliklere maruz kalan insanı yatıştırır ve ona dayanma gücü verir. Diğer dünya inancı, bu dünyada mutluluğa erişemeyenler için bir ümit kaynağıdır. Sınıflar arasında mevcut olan kızgınlık, din sayesinde yatıştır. Din, fakirlere yoksulluğun nimetlerini öğretirken zenginlere de sömürülerinin haklı ve yerinde olduğu izlenimini vermek için sadaka dağıtmayı telkin eder (Yüksel, 1999: 93).

Dinin insan hayatındaki yeri ve önemine dair yapılmış olan tespit ve yorumları arttırmak mümkündür. Bu husus, daha çok din felsefesi, din psikolojisi ve teoloji disiplinlerinin çalışma alanlarına girer. Yapılan olumlu ya da olumsuz yorumlar gösterir ki din, insan hayatında önemli bir yere sahiptir. İnsan hayatı, genelde sanatın özelde ise edebiyatın da ele aldığı bir husus olduğundan din, sanat ve edebiyatla bu noktada kesişir. Bu bağlamda din ve sanat ilişkisinin nasıl olması gerektiği tartışması ortaya çıkar. Hayati Hökelekli, dinin sanat ve edebiyattan, insanın dinî ilgileri ve dindar kişinin ruh dünyasını anlamak ve aydınlatmak noktasında istifade ettiğini belirtir (Hökelekli, 2003: 9). Özellikle edebiyatın açıklayıcı ve ikna edici üslubu dikkate alındığında edebî eserler sayesinde din duygusunun, insan ruhuna daha kolay tesir ettiği söylenebilir. Öyle ki özellikle tasavvuf edebiyatında, sadece dinî değerleri konu edinen birçok edebî tür gelişmiştir. Tevhit, münacat, naat, mevlit, hilye vb. türler asırlar boyunca İslam dininin

insanlar tarafından daha iyi idrak edilmesine katkıda bulunmuştur. Nitekim tasavvufun amacını Yunus Emre şu dizelerle özetlemiştir: *"Okumaktan ma'nî ne kişi Hakk'ı bilmekdür / Çün okudun bilmezsin ha bir kuru emekdür"* (Tatçı, 1990: 105).

T.S. Eliot, sanatçının dinden uzaklaşmasını eleştirir. Ona göre bir eser tamamen dinin propagandasını da yapmamalıdır. Ancak eser, dolaylı olarak dinî değerlere sahip çıkmalıdır. Dinden uzaklaşan yazar ve eser, okuyucuyu maddeye teşvik eder. Eliot bu hususta şu yorumu yapar:

"Benim istediğim, edebiyatın, maksatlı olarak belli bir dinin aracı olması değildir. Gerçekten büyük diyebileceğimiz bir yazar, belli bir din şuuru içinde olduğu hâlde, onu vaz etmeyendir... Belirtmek istediğim şey, çağdaş edebiyatın maddecilik ve aşırı dünyevilikle yozlaşmış olduğudur. Çağdaş yazar, mananın, ruhun maddeye üstünlüğünün farkında değil ve onu anlayamıyor bile. Sanatta en önemli mesele bu anlayıştır, inancındayım" (Eliot, 2007: 96-101).

Mehmet Kaplan, dinin sahip olduğu ulvi değerleri ortaya çıkarmanın gerekliliğinden bahseder. Ona göre din, düşünürler ve sanatkarlar tarafından işlenmeli ve dindeki en yüksek duygu ve düşüncelere ulaşılmalıdır. Nitekim Mevlana ve Yunus bu hususta başarılı olmuştur. Batı'da Hristiyanlık, filozoflar ve sanatkarlar tarafından derin ve ince bir şekilde işlendiği için bugün hâlâ insanlar üzerindeki etkisini korumaktadır. İslamiyet'in aydınlar nazarında değerini kısmen kaybetmiş olmasının sebebi, dine Avrupalılar gibi yaklaşılmamış olmasıdır (Kaplan, 2002: 193). Kaplan, bu fikirleriyle düşünürlere ve sanatçılara bir hedef göstermiş olur.

Bazı araştırmacılar edebî eserin içeriğinden çok sanatsal değerine önem verirler. Orhan Okay, sanat hakkındaki fikirlerini anlatırken, *"Bizce mühim olan sanat eserinde ne sadece kendi içine kapanmış, mutlak sanatı aramak, ne de gayenin sadece sosyal gerçeklerin ifadesi olduğunu iddia etmektir. Mühim olan eserin büyüklüğüdür"* ifadelerini kullanır (Okay, 1998: 54). Bu sözler Okay'ın sanat eserinde içeriği ikinci planda tuttuğunu gösterir. Dolayısıyla eserde dinin ele alınması ya da alınmaması eserin sanatsal değerinden daha az önemlidir.

Dinin sanat eserindeki yeri, sanatçının poetikasıyla doğrudan ilgilidir. Eserlerinde dini ön plana çıkarmak isteyen sanatçılar, bu amaçla dinî öğelere ve şahsiyetlere daha çok yer verirler. Bu bağlamda Necip Fazıl'ın poetikası örnek gösterilebilir. *"Necip Fazıl'a göre şiir üstün anlamıyla en büyük gizli olan Allah'ı arayan bir âlettir"* (Kolcu, 2009: 27). Nitekim şair, şu mısralarıyla sanatın amacını özetler: *"Anladım işi, sanat Allah'ı aramakmış;/Marifet bu, gerisi yalnız çelik-çomakmış"* (Kısakürek, 2005: 39)... Bu dizelerden de anlaşılacağı üzere, sanatçıların poetik fikirleri ve eserlerinde din temasına yer vermeleri arasında sıkı bir ilişki vardır.

Sanat ve din etkileşimi üzerine yapılan tespit ve yorumları arttırmak mümkündür. Bu hususta sanatçının ideolojisi, poetikası, değer yargıları gibi öğeleri dikkate almak gerekir. Eserlerinde dinî öğelere yer veren Ahmet Altan ise sanatın, ideolojilerin esiri olmasını eleştirir. Ona göre bir sanat eseri bazı fikirleri anlatabilir ancak sanatı kalıplara sokmak mümkün değildir. Yazarın düşünceleri şöyledir:

"Sen sanata bir çerçeve yapmaya çalıştığın zaman sanatını öldürürsün. Sanat hayatın çerçevesidir. Hayatın içinden bir şeyi çekip onu çerçeve yapamazsın. Sonsuzluğa en açık olan dal sanat. Her an kendi kurallarını değiştirebilen, hatta belki hiç kuralı bulunmayan, o kuralsızlığın içinde dolaşıp belli bir estetik tadı yakalamaya uğraşan bir çalışma. Nasıl

ideoloji gibi çok kalın çerçeveli bir şeyin içine yerleşebilir ki? Bu mümkün mü? Mümkün değil. Kendi doğasıyla çatışır” (Özer, 2003: 16).

Din temasının Türk romanında yeterince işlenmediğini düşünen Ahmet Altan, kendi eserlerinde bu temaya yer verir. Kendisi bir dindar olmamasına karşın Altan, dine saygı duyar hatta dini metheder. Ancak onun endişe ettiği husus, dinin gerçek manada yaşanmaması ve istismar edilmesidir. Yazar, özellikle iktidarların ve dindarların dini, kendi menfaatleri doğrultusunda yorumlamasına karşı çıkar. Bir röportajında Altan, din ve roman hakkındaki fikirlerini şöyle özetler:

“Din çok ilgimi çeken bir konu. Bir romancının dinle ilgilenmemesi de çok mümkün gözüküyor bana. Bizim Türk romanında din boyutu biraz eksiktir. Bu da eski alışkanlıkların yarattığı korkulardan geliyor diye düşünüyorum. Ama Batı romanına baktığımızda, din motifi çok kuvvetlidir... Dindarlar başka türlü bir din anlayışı olduğunu söylemeyi yasaklıyorlar. İktidarlar ve askerler ise dinin bir kültür motifi olduğunu, insanlarda ve toplumda o ahlakı sağlamlaştıracak bir öğe olduğu gerçeğini inkar ediyorlar. Bu nedenle de dini, gerçek anlamda kucaklayıp, onunla barışmıyoruz. Bunu hem dindarlar hem de iktidarla askerler engelliyor... Din insanların hayatlarında, onları sikan, denetleyen bir bela sesi olmaktan çıkıp, onları rahatlatan bir hale gelecek. Dinin gerçekten rahatlatan, huzur veren bir yanı vardır üstelik. Bunu dine inanmayan bir insan olarak söylüyorum. Büyük acılar karşısında, ölüm karşısında inançlı bir adamın dayanma gücü, tevekkülü, inançlı olmayan birine göre, çok daha huzur vericidir” (Andaç, 2001: 50-51).

Yazarın yukarıdaki tespitlerini eserlerinde de görmek mümkündür. O, romanlarında ve bazı denemelerinde din temasını ele almış ve okuyucuyu bu manada aydınlatmaya çalışmıştır. Yazarın ilk romanından itibaren olay örgüsü dâhilinde dinî unsurlar görülür. Ancak din, onun mevcut romanlarında hiçbir zaman esas tema olmamıştır. Altan, bazı romanlarında birkaç dinî merasime değinirken bazı romanlarında ise hakiki bir dindarın portresini çizer. Bununla beraber yazar, yeri geldiğinde dinin felsefi tartışmasını da yapar. Altan’ın ilk romanları dinî içerik açısından zayıftır. Yazar, özellikle *Kılıç Yarısı Gibi*, *İsyan Günlerinde Aşk ve Ölmek Kolaydır Sevmekten* romanlarında din temasına daha fazla yer verir. Ayrıca *Son Oyun* romanında da dinin ayrı bir önemi vardır.

Ahmet Altan’ın romanlarındaki karakterler dikkate alındığında, takvasıyla hakiki bir dindar olarak Şeyh Yusuf Efendi ön plana çıkar. *Kılıç Yarısı Gibi*, *İsyan Günlerinde Aşk ve Ölmek Kolaydır Sevmekten* romanlarının kahramanlarından olan Şeyh Yusuf Efendi iman şuuruyla, günah algısıyla, cennet ve cehennem yorumlarıyla, yardımseverliğiyle gerçek manada takva sahibi biri olduğunu gösterir. Şeyhin bu özelliklerini ayrı ayrı ele almaktansa onu bir bütün olarak yorumlamak ve sahip olduğu takvayı göstermek daha isabetli olacaktır. Çünkü o, iman ve inancın tüm gereklerini yerine getirmeye çalışan gerçek bir dindar olma gayretindedir.

Şeyh Yusuf Efendi’nin Din Algısı

Ahmet Altan’ın romanlarında Şeyh Yusuf Efendi karakteri, *Kılıç Yarısı Gibi* romanıyla okuyucunun karşısına çıkar. Roman, Unkapanı’nda bir tekkenin şeyhi olan Yusuf Efendi’nin, Gümrük Müdürü Tevfik Bey’in on yedi yaşındaki kızı Mehpare Hanım’la evlenmesiyle başlar. Bir buçuk yıl süren bu evlilik sonucunda Rukiye adı verilen bir kız çocuğu dünyaya gelir. Roman boyunca kederli, sıkıntılı ve çilekeş bir yaşam süren şeyhin mustarip olduğu esas mesele, eşi Mehpare Hanım’la ilgilidir. Romanın başında Mehpare Hanım’la evlenen şeyhin,

zevcesiyile yaşadığı cinsi münasebetler onun hayatında derin izler bırakır. Zifaf gecesinde bütün azgınlığıyla Mehpare Hanım'a yaklaşan şeyh, eşinin isteksizliğine rağmen onunla birlikte olmuş ve şehvetinden dolayı kendinden utanmıştır. Bir buçuk yıl boyunca eşiyle aynı şeyleri yaşayan şeyh, olanlara daha fazla tahammül edemez ve eşinden ayrılır. Bu hadiselerde günah sayılabilecek bir şey yoktur. Ancak Şeyh Yusuf Efendi, azgınlığından ve şehvetinden dolayı günaha yaklaştığını düşünür ve bunu kendine dert edinir. Romanda şeyhin içinde bulunduğu psikolojiye dair şu ifadeler geçer:

"Mehpare Hanım'ın teninde azgınlığa ve günaha dokunmuştu; günaha bu kadar yaklaşıp da günahı işleyememiş, o günahkâr kadının teninden günahın lezzetini tadamamış olmak, Şeyh'i günaha değil nedense sevaba ve masum kadın tenine yabancılaştırmıştı. Günahın yanından geçmiş olmak bile Şeyh'i günah tutkunu yapmaya yetmişti, ama günah da işleyemiyordu; kendi içine, günah özlemine kapanıyor, her gece zikir salonunda yalnız başına Allah'a kendisini bu tutkudan, bu özlemden kurtarması için yalvarıyordu. Günahı özledikçe kendine öfkeleniyordu ama günah karşısında herkes gibi o da çaresizdi" (Altan, 2006: 99).

Günah işleyen hakiki bir dindarın ruh hâline dair Ali Rıza Aydın şu yorumu yapar: "*Günah ve suçluluk psikolojisi insanda refleks tepkiler oluşturur. Günah fiilinden sonra oluşan suçluluk, gönülde daralma meydana getirir. Pişmanlık duygusu, inanan insanda tövbe ve günahattan arınma psikolojisini tetikler* (Aydın, 2009: 95). Şeyh Yusuf Efendi'nin günah işlememesine rağmen günahı özlemesi, nefsinin terbiye etme hususunda ayinlerini daha dokunaklı ve içten kılar. O, bu duygudan arınmak için Allah'a dua eder. Ayinlere katılan insanlar onun kederli ve mustarip halinden çok etkilenir. Şeyhin ünü, günden güne büyür ve yayılır. Hatta onun ayin esnasında postuyla salonunda uçtuğu söylenir. Şehvete düşüp günaha yaklaştığı için kendini günahkâr kabul eden Şeyh Yusuf Efendi'nin bu durumu geçici değildir. O, roman boyunca yaptığı ayinlerle ve okuduğu Kuran-ı Kerim'le günahının kefaretinin ödeme düşüncesindedir. Bu sorunlarla boğuşan Şeyh Yusuf Efendi, gittikçe yalnızlaşır. Onun yalnızlaşması, insanlar nezdindeki değerini daha da artırır.

Günah konusunda aşırı derece hassas olan Şeyh Yusuf Efendi, Mihrişah Sultan'ın ziyaretleri esnasında tekrar günaha girdiğini düşünür. Mehpare Hanım kadar güzel olan Mihrişah Sultan'ın gözlerine bakan şeyh, tekrar şehvet duygusunu hisseder ve günahı bir kez daha görür. Eski eşinin isteksizliğine karşın Mihrişah Sultan'ın isteği şeyhin işini daha da zor kılar. Mehpare Hanım'da günah, tek kişiyle gelirken Mihrişah Sultan'da şeyh, iki kişiyle mücadele etmek zorundadır. Bir taraftan Mihrişah Sultan'ın isteği ve işvesi diğer taraftan kendi nefsi... Bu bir anlık bakış ve şeyhin hissettikleri romanda şöyle ifade edilir:

"Başımı kaldırıp Şeyh'in yüzüne baktı, beyaz yüzün ortasındaki simsiyah, için için yanan iki gözle karşılaştı gözleri. Şeyh Efendi gözlerini indirdi; ama günahı görmeye yetmişti bu kısacık bakış ve bu din adamının ruhunda karşılaştığı her günahı bir tohum gibi bağrına basan, onu besleyip büyüten bereketli bir toprak bulunuyordu; Mehpare Hanım'ın bıraktığı günahın yanına bir günah daha ekildi böylece... Mehpare Hanım yalnızca güzelliği ile günahı getirirken, Mihrişah Sultan, Paris salonlarının bu hazırcı cevap, nüktedan kadını, güzelliğine zekâsını da ekliyor, günahın etkisini katmerleştiriyordu. Mehpare Hanım'ın isteksizliğine karşılık üstelik bir de kendi isteğini sunuyordu Şeyh Efendi'ye ve günahı reddetmeyi de, unutmayı da daha güçleştiriyordu" (Altan, 2006: 226-228).

Şeyh Yusuf Efendi'nin günah algısı bir hissiyattan ibarettir. O, fiili olarak bir günah işlemese de hissi olarak bazı duygulara kapılmasını bile bir günah kabul eder. Mihrişah Sultan'a karşı hep mesafeli davranan şeyh, onun güzelliği karşısında etkilenmiş ve bu etkilenmeyi dahi günah addetmiştir. "*Günahkârlık duygusu, sert bir hâkim olarak algılanan Allah huzurunda korku ve titreme hâli şeklinde yorumlanabilir*" (Hökelekli, 2003: 109). Şeyh de bu korkuya kapılmıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki o, cehennemden korkacak bir takvaya sahip değildir. Onun korkusunun asıl sebebi imanın gereğini yerine getirememektir. Bu bağlamda, şeyhin nefisini terbiye etme hususunda ne kadar derin ve keskin bir düşünce yapısına sahip olduğu görülür.

Şeyh Yusuf Efendi'nin Mihrişah Sultan'la olan sohbetleri onun din algısının tespitinde önemli bir yere sahiptir. Sultanla günah, tevekkül ve zaafklar üzerine yapılan konuşmalarda şeyh, dinin gereklerinden bahseder. Bu sohbetler esnasında Mihrişah Sultan'ın güzelliğinden etkilense de o, nefisine sahip çıkar ve fiili olarak herhangi bir şey yapmaz. Şeyhin bu muhabbetler esnasında söylediklerinden bir kısmı şöyledir:

"Kimsenin başkasının günahı ya da sevabı hakkında fikir beyan etmesi caiz değildir, bu Cenab-ı Allah'a şirk koşmak olur; Yüce Rabbim herkesin kalbini, itikadını görür; onun karşısında hepimiz çıplağız zaten ama esvaplarımız Rabbimizin yarattığı kullarına karşı saygımızı ifade eder... Günahı tartmak bizim haddimiz değil, kalbi ibadet, şekli ibadetten her zaman önemlidir, her şey insanın kalbinde başlar çünkü; itikadınız olduğu sürece ibadetiniz sizinle Rabbimiz arasında kalır, içinizden nasıl geliyorsa öyle davranın" (Altan, 2006: 207-208).

Romanın ilerleyen bölümlerinde Mihrişah Sultan ve Şeyh Yusuf Efendi tekrar bir araya gelir. Bu sohbette de şeyhin takvasını ve din algısını görmek mümkündür:

"Sınanmaya dayanamayan sevgi, sevgi olur mu? Sevmemek kabil değilse, sevmenin ne kıymeti olur? Günahı ve şeytanı gönderdi bize, günaha cerbeze ve cazibe kattı ki, günahla sınanan sevgi de daha değerli olsun... Zaten bunun için Rabbimiz affedicidir, samimi bir pişmanlık duyulduğunda Rabbimiz işlenmiş bütün günahları affetmeye muktedirdir, o nedenle kimse bilemez kim günahkâr, kim değil, ama günahlarından tövbe etmek isteyen biri varsa bilmeli ki yaşadığı sürece geç kalmamıştır" (Altan, 2006: 227).

Bazı romanlarda, dinin sert ve cezalandırıcı yönünü esas alan din adamları söz konusuken *Kılıç Yarası Gibi* romanında, bunun tersi bir durum söz konusudur. Şeyh Yusuf Efendi, hakiki bir dindarın sahip olması gereken sonsuz bir hoşgörüyü sahiptir. Kendisi de bir şeyh torunu olan Ahmet Altan, yarattığı kurgu kahraman hakkında şunları söyler:

"Benim büyük dedem Şeyh; bir Rufai Şeyhi. Kendisini tanımadım, ama o fikir zaten oradan çıktı... Şeyh Efendi, bir 'Allah' adamı. O bir dinci değil, o bir dindar ve dindarlar gerçekten hoşgörülü insanlardır. Hangi dinden olursa olsun gerçek bir dindar, kendisiyle Allah arasındaki ilişkiye önem veren bir dindar, bunu başkalarından üstün olmak için kullanmayan bir dindar, samimi olarak inanmış bir dindar, insanlara hoşgörüyü yaklaşıp. Bu Alevilikte çok güzel bir anlatıma bürünmüştür. 'Biz yaratılanı hoş görürüz Yaradan'dan ötürü' derler ki, tasavvuf benim aklımdaki dindarlığı gerçekten çok iyi anlatan bir yaklaşıma sahip. Benim anlattığım Şeyh böyle bir dindar" (Oran, 1998: 3).

İslam dininde önemli bir yere sahip olan yardımseverlik duygusu, Altan'ın roman kahramanında da mevcuttur. Romanda Şeyh Yusuf Efendi'nin yardımseverliğini ve hoşgörüsünü birçok hadisede görmek mümkündür. Onun Mihrişah Sultan'la, Ragıp Bey'le veya

Cevat Bey'le yaptığı sohbetler bu durumu ispatlar niteliktedir. Cevat Bey, Manastır şehrine gitmeden önce teşkilat adına şeyhten dolayı olarak yardım talep etmek üzere tekkenin yolunu tutar. Romanda bu durum, inançsız olan Cevat Bey'in inanma ihtiyacına da dayandırılır. Şeyhe durumu üstü kapalı bir şekilde izah eden Cevat Bey, aradığı desteği bulur. Cevat Bey'in imalı sorularına Şeyh Yusuf Efendi, "Derde düşmüş kullara yapılacak yardım ibadetlerin en büyüğüdür itikadımızca, siyasetle ilgilenmeyiz ama başı sıkışana kapımız hep açıktır" şeklinde cevap verir (Altan, 2006: 251). Bu cevapla huzur bulan Cevat Bey, içi rahat bir şekilde Manastır'a gider. Şeyh Yusuf Efendi'nin kendine düstur edindiği yardımseverlik hususunda Hz. Muhammed'in bir hadisi şöyledir:

"Kim bir müslümanın dünya sıkıntılarında bir sıkıntısını giderirse, Allah da onun kıyamet sıkıntılarında bir sıkıntısını giderir. Kim güç durumda olan bir müslümana kolaylık sağlarsa, Allah ona hem dünyada, hem de âhirette kolaylık ihsan eder. Kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allah onun dünya ve âhret ayıplarını örter. Kul kardeşinin yardımında oldukça, Allah da onun yardımında olur" (Rûdânî, 2012: 126).

Yardıma muhtaç kişilere elini uzatan Şeyh Yusuf Efendi, Ragıp Bey'e de birçok hususta yardım eder. Adam bıçaklama, öğrenci dövme ve Almanya'dan Selanik'e tayin edilme meselelerinde Ragıp Bey'in tek sığınağı Şeyh Yusuf Efendi'dir. İlk zamanlarda Ragıp Bey'e mesafeli duran şeyh, tekkede birlikte geçirdiği günler neticesinde onu daha yakından tanır ve aralarında bir dostluk başlar. Ragıp Bey, şeyh sayesinde Allah'a yaklaşırken, şeyh de Ragıp Bey sayesinde dışarıdaki dünyadan haberdar olur. Kendisine mürit olmak isteyen Ragıp Bey'in bu fikrini şeyh görmezden gelir. Çünkü o, şeyh değil de bir insan olarak dertleşebileceği bir dost arar ve bu dostu bulmuşken kaybetmek istemez. Ragıp Bey, şeyhin insani yönüdür. Sürekli Ragıp Bey'le dertleşen Şeyh Yusuf Efendi bir konuşmasında şunları söyler:

"Dünya bir imtihan yeridir Ragıp Bey, zamanla sen sınıfları geçtikçe, imtihan da zorlaşır; çektiğin acı, gördüğün dert artar; kaç kişi bu dünyada bütün imtihanları geçip okulu bitirebilir ki... Kuldan sakladığını Allah'tan saklayabilir misin, o her şeyi görür, o hep bizimle beraberdir, çırılçıplak durur ruhumuz onun karşısında, bu bize güven verir ama... Bazen insan Allah'tan bile saklanmak ister... Bunun günah olduğunu bile bile... İşte imtihanı böyle zamanlarda kaybederiz" (Altan, 2006: 98).

Şeyhin bu sözleri bir yandan sahip olduğu inancın büyüklüğünü gösterirken diğer taraftan çektiği çileyi anlatır. Mehpare Hanım'la zıfif gecesi yaşadıkları neticesinde günahın kıyısından geçen şeyh, bu hadisenin çilesini çekmeye devam eder.

Kılıç Yarası Gibi romanında Şeyh Yusuf Efendi'nin dikkatleri çeken bir diğer özelliği dini, korku yerine sevgi ve merhametle temellendirmesidir. Şeyh, Allah'ın gazabından ziyade mağfiretini dillendirir. İslami esaslarda mevcut olan bu yaklaşıma dair Hz. Muhammed'in şu hadisi dikkat çeker: "Allah, mahlûkatı yarattığı zaman, Arş'in üstünde bulunan kitabına şunu yazdı: 'Rahmetim gazabımı geçmiştir' " (Rûdânî, 2012: 184). Şeyh Yusuf Efendi, günah konusunda sahip olduğu derin algıyla ve dinin, ceza yerine affı esas aldığına dair konuşmalarıyla dini olumlu bir şekilde temsil eder. Şeyhin din algısı, cehennemi göstererek insanları korkutmak ve korku neticesinde insanların iman etmesini sağlamak değildir. Yusuf Efendi, dinin daha çok sevgi, mağfiret yönlerinin görülmesini ister. Kızının hafız olup Kur'an-ı Kerim'i okuması onun din hakkındaki fikrini gösteren önemli bir ayrıntıdır. Kızının cehennem azaplarına dair ayetleri daha hevesli okuması onu üzer. Çünkü o, cehennemden ziyade cennetin dillendirilmesini ister. Romanda bu durum şöyle ifade edilir:

“İkinci eşinden olan büyük kızı on iki yaşına gelmişti, Şeyh babasının isteğiyle değil de annesinin arzusuyla Kuranıkerimi ezberleyip hafız olmuştu; güzel sesliydi, hep asık duran somurtuk yüzü yalnızca Kuran okurken işiyor gibiydi; ama en çok cehennemin katranlı alevlerini anlatan bölümlerini sevmesi, oraları sesini daha da titreterek, insanlara hemen ayaklarının dibinde duruveren cehennemi göstermek ister gibi okuması babasını üzüyordu; kimseye söyleyemese de cennet bahsini seven kızları olmasını istiyordu” (Altan, 2006: 288).

Romanda Şeyh Yusuf Efendi'nin tamamen dünyadan koptuğunu söylemek güçtür. Her ne kadar fiili olarak dünya işlerinin dışında olsa da o, özellikle kendisine intisap eden Hasan Efendi sayesinde olan bitenden her zaman haberdardır. Öyle ki şeyh, İttihat ve Terakki Cemiyetine dolaylı olarak yardım eder.

Kılıç Yarısı Gibi romanında Altan'ın yarattığı kurgu bir karakter olan Şeyh Yusuf Efendi, *İsyan Günlerinde Aşk* romanında da yerini alır. O, bu romanda da sahip olduğu takvası ve isyan süresince sergilemiş olduğu davranışlarıyla, gerçek din algısı hususunda okuyucuya fikir verir. İki roman da dikkate alındığında şeyhin tamamen bir teslimiyet içerisinde olduğu söylenebilir. Teslimiyetin gerçek inançla ilgisi hakkında Kierkegaard şunları belirtir: “*Sonsuz teslimiyet, imandan önceki son aşamadır; bu nedenle bu hamleyi yapmayan imanı kazanamaz*” (Kierkegaard, 2011: 90). Dünya nimetlerinden asgari seviyede istifade eden şeyh, gerçek bir mütedeyyindir. O, dinin ceza yönü yerine sevgi yönünü dillendirir ve kişilerin korkarak değil severek dine sarılmasını ister. Romanda onun bu fikri şöyle özetlenir: “*Şeyh Efendi, gerçekten inanan insanlar gibi Allah'ın öfkesinden, kızgınlığından korkmuyordu; onu korkutan, Yaradan'ı yarattığından dolayı utandırmak, onun gözünden düşmek ve Allah'ın sevgisini ve şefkatini artık hak etmediğine inanmaktı*” (Altan, 2011: 148).

İsyan Günlerinde Aşk romanında da şeyhin sahip olduğu derin inancın izlerini tekrar görmek mümkündür. O, bir yandan kimsesizlere tekkesinin kapısını sonuna kadar açarken diğer yandan ölüm, yaşam, sevgi ve günah üzerine söylediği sözlerle insanların ruhlarını sağaltmaya çalışır. Özellikle günah konusunda sahip olduğu takva okuyucuya, şeyhin gerçek din algısını ispatlar. Bir önceki romanda olduğu gibi o, günah işlemek bir tarafa günaha yaklaşmayı bile büyük bir suç kabul eder. Romanda şeyhin bu fikri, Mihrişah Sultan'ın İstanbul'a geldiği gece açıkça görülür. Her zamanki gibi Hasan Efendi sayesinde Mihrişah Sultan'ın şehre vardığını öğrenen Şeyh Yusuf Efendi'de bir heyecanlanma vuku bulur ve şeyh, sultanı görmek istediğini fark eder. O, bu hissini ne bir davranışa ne de bir söze döker. Sadece bir anlığına duyulan bu istek, onu oldukça rahatsız eder ve vicdan azabı çekmeye başlar. Romanda şeyhin bu hâli şu cümlelerle ifade edilir:

“Şeyh Efendi, Allah'a olan inancında ve dinine bağlılığında öylesine samimiydi ki, özlememesi gereken bir kadını görmek istediğinde, içinde böyle bir arzu duyduğunda, bunun bir arzu olduğunu, bir özlem olduğunu bile kabul edemiyor, kabul edememekten de öte, bunun böyle olduğunu fark etmeyi bile ruhu reddediyordu. İçinde günahkâr bir arzunun büyüdüğünü, bu arzunun ne olduğunu tam olarak isimlendiremeden, yalnızca duyduğu derin bir acı ve vicdanını sarsan bir günahkârlık azabından anlıyordu” (Altan, 2011: 146).

Mihrişah Sultan'a duyulan özlemin temelinde Mehpere Hanım vardır. Öyle ki Mehpere Hanım İstanbul'a geldikten sonra Şeyh Yusuf Efendi ona yardım etmeyi ihmal etmez. O, eski karısını bir daha göremeyeceğini bildiği için yine onun kadar güzel bir kadın olan Mihrişah Sultan'ı özleme hissine kapılır. Bu hissi yok etmek için Şeyh Yusuf Efendi kendi hayal

dünyasıyla çetin bir mücadeleye girer fakat bunda başarılı olduğu söylenemez. Mihrişah Sultan, gelişikle onu etkilemiş ve rüyasına kadar girmiştir. Roman boyunca şeyhin, zaaf olarak nitelendirilebilecek tek duygusunun bu saplantı olduğu söylenebilir.

Ragıp Bey'in Hatice Hanım'dan ayrılmasında Şeyh Yusuf Efendi'nin göstermiş olduğu olgunluk, romanda dikkatleri çeken bir diğer hadisedir. Kızını gayet iyi tanıyan şeyh, onun dini yanlış algılamasından dolayı rahatsızlık duyar. Hatice Hanım, dinin temelinde mevcut olan sevgiden uzaktır. Hâlbuki *Müslümanın görevi; güzel hasletleri bildirmek, anlatmak ve sevdirmektir. Bunun da en güzel örneği insan sevgisidir* (Güzel, 2006: 178). Hatice Hanım, insanları sevmek yerine onları günahkâr olarak görmeye daha meyillidir. Bu durum karşısında şeyhin Osman'a söylediği söz, onun sevgi anlayışını açıkça ortaya koyar: "*İnsanları sevmeden Allah'ı sevemezsin*" (Altan, 2011: 378). Kendisi bu fikre sahip olmasına rağmen kızının bu fikirden uzak olması onu üzer. Ragıp Bey, Hatice Hanım'ın nikâhından çıkmak istediğini belirtmesi üzerine Şeyh Yusuf Efendi, her zamanki olgunlukla şu cümleleri söyler:

"Bu işte sizin bir günahınız yok, Hatice'nin de yok... Gönül işleri Ragıp Bey hiç zora gelmez... Biz günahı, başkalarının bulduğu yerlerde aramayız, bizim için günah Yaradan'ın yarattığına, bu arada kendine kötülük etmektir... Kızıma bir gün bile kötü davranmadığınızı, hürmette kusur etmediğinizi biliyorum, bu bana yeter, öte yanı, sadece sizi alakadar eder. Bence sıkmayın içinizi, gençsiniz. Kendinize daha uygun bir hayat sürün. Azap çekmenizi gerektiren bir vaziyet yok, emin olun" (Altan, 2011: 431).

Romanda tarihî hadiseler vuku bulurken yazar, şeyhin olaylar karşısındaki tutumlarını da okuyucuya aktarır. Bu bağlamda ilk hadise Kör Ali vakasıdır. Fatih Camii'nde namaz kıldıktan sonra şeriat naraları atan Kör Ali, etrafına topladığı kalabalığı galeyana getirir ve Yıldız Sarayı'na doğru yürür. Bu hadise, Hasan Efendi tarafından hemen şeyhe ulaştırılır. Kendisi de bir şeriat taraftarı olan Hasan Efendi, meseleyi anlatırken duygularına kapılıp Kör Ali için "*Ali Hoca*" der (Altan, 2011: 95). Yaşanan gelişmelerle yaklaşan tehlikeyi hissederek Şeyh Yusuf Efendi, Hasan Efendi'ye şunları söyler:

"—Bütün serserileri paşa, bütün meczupları hoca yapıyorlar galiba... Allah, cezalandıracağı insanın önce aklını başından alır, gözünü kör edermiş, meczupların ortaya çıkması, aklımızın başımızdan alındığına, gözlerimizin kör olduğuna işaret... Osmanlı'nın bunca zaman yediği haramın, döktüğü kanın cezasını, dua edelim de, şu zavallı, bigünah halk çekmesin" (Altan, 2011: 95).

Dua niteliğinde olan bu sözleri söyledikten sonra şeyh, Hasan Efendi'ye tekkeden kimsenin bu ve benzeri hadiselerle katılmamasını tembihler. *Serbestî* gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi'nin cenaze törenine katılan Hasan Efendi, tüm gördüklerini yine şeyhiyle paylaşır. Şeriat yanlısı tarafına yenik düşen Hasan Efendi, yakında bir isyan çıkacağını ve Müslümanların Allah yolunda silahlanacağını heyecanla anlatır. Şeyh Yusuf Efendi, müridinin bu hevesine karşılık "*Ne zamandan beri Rabbimize giden yola silahla çıkılıyor?.. Bizim silaha, ayaklanmaya, şiddete değil düşünmeye, olduğumuzdan daha iyi olmak için uğraşmaya ihtiyacımız var*" der (Altan, 2011: 173-175). O, gerçek dinin silahlardan uzak olduğunu düşünür ve isyancılara destek vermez. Altan'ın yarattığı kurgu kahramanın bu fikri, Cengiz Gündoğdu tarafından eleştirilir: "*Bu şeyh var ya, nasıl oluyorsa her şeyi biliyor. Ama rabbe giden yolun silahtan geçtiğini bilmiyor. Medine-Mekke savaşlarını, daha sonra halife savaşlarını... Emevilerin iktidarı nasıl kan dökerek ele geçirdiklerini*" (Gündoğdu, 2001: 4)... İsyancılara destek vermeyen şeyh, isyanın bastırılması için İttihat ve Terakki Cemiyetine yardım eder.

Nitekim Şeyh Yusuf Efendi'nin de üye olduğu "Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye" isimli yüksek seviyedeki din hocalarından oluşan teşkilat, bir beyanname yayımlayıp ayaklanmaya karşı çıktıklarını bildirirler. Karaca'ya göre o, dönemin siyasal olayları karşısında, ulemanın sözcülüğünü yapar ve tutumunu yansıtır (Karaca, 2002: 94). Damadı Ragıp Bey'le olayları değerlendiren şeyh, isyan hakkındaki fikirlerini açık bir şekilde dile getirir: "*Size şunu açık söyleyeyim Ragıp Bey, Allah'ın, dinin adı ortada çok dolaşıyor, lakin olanların ne Allah'la ne dinle alakası var*" (Altan, 2011: 237). Her ne kadar 31 Mart İsyanı'nı çıkaranlar şeriat naraları atsa da şeyh, isyanın gerçek sebebinin din olmadığını ve hakikatin başka yerde aranması gerektiğini belirtir. Ayrıca Ragıp Bey'i dikkatli olması hususunda uyarır.

İsyan Günlerinde Aşk romanında Şeyh Yusuf Efendi'nin diğer dinlere olan hoşgörüsünü de görmek mümkündür. Bir Rufai şeyhinin oğlunun düğününe gönderilen Hasan Efendi'ye şeyh, başka bir görev daha verir. Hasan Efendi, Sinop'ta bir dağın tepesindeki manastırda tek başına yaşayan bir keşişi ziyaret eder. Bu ziyaretten sonra keşiş şeyhe bir mektup gönderir. İnzivaya çekilen bu keşiş için Şeyh Yusuf Efendi, onun çok iyi bir Hristiyan olduğunu söyler (Altan, 2011: 422). Şeyhin bu sözleri onun diğer dinlere de saygı duyduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Ahmet Altan *Ölmek Kolaydır Sevmekten* romanında da din temasını ele alır. Bu eser müstakil olarak yorumlanacağı gibi *Kılıç Yarısı Gibi* ve *İsyan Günlerinde Aşk* romanlarının devamı olarak da kabul edilebilir. *Ölmek Kolaydır Sevmekten* romanının kahramanları, önceki iki romanın kahramanlarıyla büyük ölçüde aynıdır. Şeyh Yusuf Efendi, bu romanda da yerini alır. Sahip olduğu derin iman ve inançla o, dini olumlu bir şekilde yansıtmaya devam eder. Bunu onun hislerinde, sözlerinde, davranışlarında görmek mümkündür.

Ölmek Kolaydır Sevmekten romanının hemen başında Ragıp Bey, cepheye hareket etmeden önce hayır duası almak için eski kayınbabasını ziyaret eder. Hatice Hanım'la yaptığı evlilikte saadeti bulamayan Ragıp Bey, ondan ayrılmıştır. Çiftin çocukları da altı aylıkken ölmüştür. Bu yaşanmışlıkla Şeyh Yusuf Efendi'yi ziyaret eden Ragıp Bey, her zamanki gibi sıcak bir dostlukla karşılaşır. Ragıp Bey'in Dilara Hanım'la olan münasebetini de bilen şeyh, yaşananlardan onu sorumlu tutmamış ve konuyu hiç açmamıştır. İkili arasında sevgi ve insanların sahip olduğu zaafılar üzerine bir sohbet yapılır. Şeyh Yusuf Efendi, Ragıp Bey'in içinde bulunduğu psikolojiyi tahmin ederek insanların eksiklikleriyle sevilmesi gerektiğini belirtir. Ragıp Bey ise bunu başarmaya muktedir değildir. Bu durum, daha çok Dilara Hanım'la ilgilidir. Şeyhin bu konudaki sözleri şöyledir:

"Ragıp Bey, kulu hatasıyla, noksanıyla seveceksiniz. Bana sorarsanız sevgi, eksikliğe rıza göstermektir. İnsanın kendine duyduğu aşktır, kulun eksikliğine gösterdiği tahammülsüzlük. Yüce Rabbim halkettiği bunca insanı hatasıyla, günahıyla, noksanıyla seviyorsa, biz de bir kulu zaafılarıyla sevme kudretini göstermeliyiz... Ragıp Bey, kibir insanın hayatını zehirler, Allah'ın verdiği sevme kabiliyetini yok eder, insanı kendi saadeti-nin düşmanı yapar. Kibirden vazgeçmeyen, sadece noksanlıkları, hataları, zaafı görür, var olanı görüp sevebilmek için tevazu iktiza eder. Biraz affedici olmalı insan" (Altan, 2015: 17-18)...

Ragıp Bey'in şahsi durumu için söylenen yukarıdaki sözler, şeyhin insan sevgisinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. O, Allah sevgisinden insan sevgisine gider. İnsanların kusurunu görmek ve bunları kabul etmemek şeyhe göre kibirdir. Sevgi, her şeyden önce tevazu gerektirir. Romanın ilerleyen bölümlerinde Ragıp Bey, şeyhi tekrar ziyaret eder. Tekke ve Şeyh

Yusuf Efendi, onun kaybettiği huzuru bir nebze olsun giderir. Kendisini anlayan birinin mevcut olduğunu görmek Ragıp Bey'i teskin eder.

Romanda Şeyh Yusuf Efendi, daha çok kendi tekkesinde görülür. Altan, bu mekânın sahip olduğu uhrevi havayı anlatmayı da ihmal etmez. Babasını ziyaret eden ve ona mutlu bir haber getiren Rukiye, tekkeye girişte yeni bir âleme geçiş yapıyor gibidir. Şeyh Yusuf Efendi, kızının getirdiği müjdeyi anlamakta zorlanmaz. Rukiye'nin gebeliğini öğrenen şeyh, doğum üzerine şu yorumlarda bulunur: *"Her doğum bir mucize kızım. Her doğum Allah'ın varlığının bir kere daha ispatlanması. Her hamile kadın Rabbimizin bir parçasını taşıyor, her biriniz her seferinde bize yaradani muştuluyorsunuz"* (Altan, 2015: 83). Romanın sonlarına doğru doğum gerçekleşir. Şeyh Yusuf Efendi, bu doğum üzerine Nizam'la sohbet eder. Ona göre Allah, bu kutsal vazifeyi kadınlara bahşetmiştir. Allah, yaratmak istediği kulları kadınlar vasıtasıyla yaratır. Bu bağlamda kadının ne kadar önemli ve güçlü olduğu tekrar görülür. Şeyh, doğumdan ve yaratmadan yola çıkarak Allah'ın kâinatı yaratma gücünü Nizam'a anlatır. Devam eden sohbette mevzu ölüme gelir. Şeyhin bu noktadaki algısı da açıktır: *"Ölümü nasıl gördüğüne bağlı... Geldiğin yere döndüğünü düşünürsen o kadar da korkmazsın"* (Altan, 2015: 533).

Şeyh Yusuf Efendi'nin sahip olduğu iman, romanda birçok kez dillendirilir. Bu bağlamda Rukiye'nin düşünceleri de dikkatleri çeker. Rukiye, sonradan kavuştuğu babasının sahip olduğu inancını fark eder ve buna hayran olur. Bir kul olarak şeyhin tek kaygısı, kendisini yaratan Allah'ı memnun etmektir. O, her an Allah'ın huzurundaymış gibi yaşar. İnsanların zaafalarını iyi bilen şeyh, Ragıp Bey gibi Rukiye'ye de bu hususta tavsiyelerde bulunur. Şeyh Yusuf Efendi kızına insanların sahip olduğu zaafılara yönelik şunları söyler:

"Beşer, zaafılar içinde yaratıldı kızım, demişti, hiçbirimiz birbirimizden farklı değiliz zayıflık babında, bizi farklı kılan, bizi kuvvetlendiren, bir zaaftan koruyan nedir peki, itikadımızdır kızım, bizi yaratana duyduğumuz o itikat, o emniyet, o teslimiyettir. Şunu iyi bilmelisin, o muhteşem kudret karşısındaki güçsüzlüğünü kabul ettiğin ölçüde bu alemde güçlü olursun. O güçsüzlüğü kabul etmeyenlere acırım ben, kimse daha fitrattan sahip olduğu zaafaların üstesinden tek başına gelecek kadar güçlü yaratılmamıştır, ben güçlüyüm demek ben acizim demektir aslında, beni bana karşı koruyacak bir dostum, bir muhafızım, bir sevenim, bir sevdiğim yok demektir. Rabbinin karşısında eğilmeyen beşerin karşısında eğilir. Rabbinin karşısında ne kadar eğilirsene, beşerin karşısında başın o kadar dik olur... Kimseden korkmam kendimden korktuğum kadar, bana ne yapabilirler, ölümden, zindandan, fakirlikten korkacak bir şey yok, şu fani ömründe yaşayacağımı yaşarsın, bunların hiçbiri seni utandırmaz. İnsanı ancak kendisi utandırır. Rabbinin karşısında seni utandıracak senden başka kimse yok. Bir gün ahirete varıp da huzura çıktığımızda, o mahşer gününde senin başını utançla eğdirecek senden başka kim var, kimin yaptığı beni utandırır... Sadece utanmaktan korkarım kızım, Rabbinin karşısında mahcup olmaktan korkarım, onun bana verdiği şu teni ona layık bir şekilde taşıyamamaktan korkarım" (Altan, 2015: 84-85).

Şeyhin yukarıdaki düşüncelerinde tevazu ön plana çıkar. Bir kul olarak o, zayıf yönlerini kabul eder ve Allah'ın karşısında eğilir. Her insanın da öncelikle kendi zaafalarını görmesi ve kabul etmesi gerektiğini belirtir. Rukiye ile yapılan sohbette konu, zaafılara bağlı olarak insanın iradesine gelir. Bu bağlamda şeyh, akli ön plana çıkarır ve tüm mahlûkat arasında aklın sadece insana bahşedildiğini belirtir. Ona göre Allah, insana kendinden bir parça katmıştır. İnsana, akılla tercih etme kabiliyeti vermiştir. Tercih için ise bir tenakuz olması gerekir ve bu noktada zaafılar devreye girer. Şeyh Yusuf Efendi, insanın sahip olduğu bu ikileme dair şunları söyler:

“Her zaman doğru tercihler yapamıyoruz. Aklımızın eksikliğinden değil kızım, zaaflarımızın gücünden. İşte bizi utandıran da o... İnsan, zaaflarını yenecek kudreti bulamadığında, her defasında utanır. Rabbinden utanır, kendinden utanır... Yeryüzü aleminde utançtan daha büyük bir ceza yoktur kendini bilene” (Altan, 2015: 86). Bu sözlerde de onun imanı bir kez daha idrak edilir. Şeyh için en büyük ceza utanmaktır.

Romanda gerçekleşen önemli hadiselerden biri Tevfik Bey’in Babıali Baskını esnasında öldürülmesidir. Kocasının ölümü karşısında Rukiye, Allah’a isyan noktasına gelir. Bu zamanlarda onun tek sığınağı babası Şeyh Yusuf Efendi olur. Şeyh, kızına Allah’a sığınmasını, güvenmesini ve dua etmesini telkin eder. Ancak Rukiye, acısının büyüklüğüyle kaderine ve yaratıcısına isyan eder. Baba ve kızı arasında kadere, ölüme, inanca dayalı şu tartışma yaşanır:

—Bana bu felaketleri veren Rabbinize mi teslim edeceğim kendimi, ona mı güveneceğim, ben ne yaptım ona, ne zararımı gördü, hangi büyük günahımın cezasını verdi... Bana bu acıyı çekip bir de boyun eğmemi, razı gelmemi, isyan etmememi mi öğütüyorsunuz? Çok şey istediğinizi fark etmiyor musunuz?

—Çocuğum, demişti Şeyh Efendi şefkatli bir sesle, kızım, Rukiyecğim, hayat bu dünyadan ibaret değil, bu dünya yol üstü konakladığımız bir handır, handan şikayet edip yolculuktan vaz mı geçmeli? Vazgeçme kızım... Bu handa olanların sebeplerini her zaman bilemiyoruz ama bir hayra doğru yolumuza devam etmeliyiz, tevekkülle, rıza göstererek, her şeyde bir hikmet olduğuna inanarak yürümeliyiz...

—Acıyı verenden mi bekleyeceğim teselliye, yarayı açan mı iyi edecek, derdi veren mi verecek devayı? Teselliye muhtaç bırakıp da sonra teselli vermek mi sizin Rabbinizin bana layık gördüğü? Bu nasıl korumak Şeyh Efendi?.. Sizin rabbinizin varlığına inanmak, yolculuk denen bu kadere inanmak sadece düşman eder beni bu kaderi yaratana. İnanmamı istemeyin, inanmamı istemeniz düşmanlığımı istemek manasına gelir yalnızca, bunu göremiyor musunuz, bunu anlayamıyor musunuz?..

—Anlıyorum, demişti Şeyh Efendi kızının saygısızlığını anlayışla karşılayan kederli bir sesle, anlıyorum kızım... Ben sadece benim veremediğim teselliye ve huzuru bulabileceğin mercii söylüyorum sana... Derdi veren mi dermanı verecek diye soruyorsun. Evet kızım, derdi veren dermanını verecek. Ancak o derdi verebilecek kudrete sahip olan, o derdin devasını da verecek kudrete sahiptir. Ondan başka sana o devayı verebilecek kim var, kimse yok...

—Bunu niye yaptı baba, bana bunu söyleyin lütfen... Bana bunu söyleyin.

—Bilmiyorum kızım, her şey bize ayan değil bu dünyada, her şeyin bir sebebi vardır, biz bilmesek, görmesek de bir hikmeti vardır. Ben buna böyle inandım, ben ona sığındım, ondan başka bir sığınak olmadığına, ondan başka bir koruyucumuz olmadığına iman ettim, ben karanlıkta yolumu böyle buldum kızım” (Altan, 2015: 213-215)...

Şeyh Yusuf Efendi’nin sözleri, onun inancını ve kadere teslimiyetini açıkça gösterir. Her ne kadar Rukiye isyan noktasına gelmişse de babasıyla konuşması onu teskin eder. En zorlu günlerde şeyh, kızının acısına ortak olur ve onun tekrar hayata dönmesini sağlar. Tevfik Bey’in ölümünün hemen sonrasında cenaze evine giden şeyh, varlığıyla orada bulunan tüm aileye teselli verir. Herkes, onun tevekkülünden etkilenir. Çünkü şeyh için ölüm, Mevlana’da olduğu gibi, bir kavuşmadır.

Romanda Şeyh Yusuf Efendi’nin din algısını ve dinî yorumunu birçok yerde görmek mümkündür. Özellikle romandaki diğer kişilerle yaptığı sohbetlerde bu ön plana çıkar. Tevfik

Bey'in ölümünden sonra Rukiye bir müddet tekkede kalır. Bu zamanlarda Nizam da sık sık tekkeye uğrar ve şeyhle sohbet eder. Nizam'ın dinî bir hüviyeti yoktur. Şeyh Yusuf Efendi, öfkesine esir olan ve intikam duygusuna kapılan Nizam'ı biraz sakinleştirir. Nizam, gelecekte umutlu değildir, şartların iyileşeceğine ihtimal vermez. Fakat şeyh, insanların kaderlerinin birbirine bağlı olduğunu ve neticede bunu fark eden insanlığın kemale erişeceğini belirtir. Nizam'ın Allah'ın varlığı konusundaki şüphelerine de şöyle cevap verir:

"Bu şüpheyi içinde taşımak çok ağır bir yük, bu yükü taşıyorsan eğer Allah yardımcın olsun... Ben Allah'ın varlığından eminim, baktığım her yerde onu görüyorum, şu suali soran sende bile... Ama madem sordun şöyle söyleyeyim, eğer Allah yoksa insanoğlu için bir istikbal de yok demektir. Ne kadar insan yaşarsa yaşasın, bu dünyadan ne kadar insan geçerse geçsin, bütün hayat ancak bir insanın yaşadığı hayat kadar, ancak bir insanın yaşadığı zaman kadar olur... Seksen, bilemedin doksan sene... Şu aleme baktığımda, bütün bunlar sadece bir doksan sene için yaratılmış olabilir mi? Bu sana mümkün görünüyor mu? Hayatı hayat yapan istikbaldir, senden sonra gelecek olanlardır, onlardan sonra gelecek olanlardır... Bu bitmeyen tekrara bir mana veren, bu seyahatin bir gayeye matuf bulunmasıdır" (Altan, 2015: 456-457).

Hem Şeyh Yusuf Efendi hem de tekkedeki dervişler günah konusunda aşırı hassastırlar. Günahkâr bir insana tekkenin kapılarını kapatmak, onların itikadında yoktur. Ayrıca günah kul ile Allah arasındadır. Kişinin günahkâr olduğuna kimse karar veremez. Nizam, başta şeyh olmak üzere tekkedeki dervişlerin kendisine gösterdiği ilgiye şaşırır. Bir günahkâr olmasına rağmen bu ilgi ona sıra dışı gelir. Şeyh de onun neticede iyi bir insan olduğunu, dolayısıyla bir gün samimi bir Müslüman olabileceğini hatırlatır.

Tevfik Bey'in öldürülmesi karşısında intikam duygusuna kapılanlardan biri de Mihrişah Sultan'dır. O, adaleti bu dünyada sağlamak ister ve Tevfik Bey'i öldürenlerin cezalandırması gerektiğine inanır. Romanda onu teskin eden kişi yine Şeyh Yusuf Efendi olur. Mihrişah Sultan, şeyhle yaptığı sohbet sonrasında duygularına ket vurmaya başarır. İntikam duygusu, şeyhe göre bir zaaftır ve bu zaafın peşinden gitmek Allah'a karşı gelmektir. O da bu duyguya kapılmamak için Allah'a dua eder. Aslında şeyh, katilleri cezalandırabilecek bir iktidara sahiptir. Ancak o, kederin kanla ve ölümle kapanmayacağını bilir. Nizam'la bir sohbeti esnasında konuya dair şunları söyler: "*İnsanlar ölmeyi öğrenemedi ama öldürmeyi öğrendi... Öleceklerine inanmıyorlar ama öldürebileceklerine inanıyorlar... Öleceklerini bilseler, öleceklerini hatırlasalar öldürmezlerdi, ancak kendisinin de geçici bir fani olduğunu unutan biri bir insan öldürebilir*" (Altan, 2015: 536)... Diğer iki romanda olduğu gibi şeyhin inancı, bu romanda da okuyucunun dikkatini çeker.

SONUÇ

Ahmet Altan'ın *Kılıç Yarası Gibi, İsyân Günlerinde Aşk ve Ölmek Kolaydır Sevmekten* romanlarında din, öne çıkan temalar arasında yer alır. Üç romanda da Altan, çizmiş olduğu Şeyh Yusuf Efendi karakteriyle bu temayı kurgusal yapıya dâhil eder. Şeyh Yusuf Efendi karakteri, dinin merhamet, hoşgörü, yardımseverlik gibi özelliklerini ön plana çıkartıp ceza ve korkuyu ikinci plana atar. Altan'ın da din algısının bu şekilde olduğu söylenebilir. Nitekim bu fikirleri, onun röportajlarında ve köşe yazılarında da görmek mümkündür.

Şeyh Yusuf Efendi için günah işlemek bir tarafa, günaha yaklaşmak hatta günahı düşünmek bile zül addedilecek bir davranıştır. Bu fikirde, onun Allah'ın gazabından korkması mevzubahis değildir. Şeyhin temel kaygısı bir kul olarak, kendini yaratana layık olamamaktır. O, günaha yaklaştığında bile Allah'tan utanır ve ona layık olmadığını düşünür. Ayrıca ona göre bir kulu günahkâr görmek, insanların ne hakkıdır ne haddidir. Böyle bir hüküm vermek, insanlara yakışmaz.

Şeyhin din anlayışına göre Allah, insanın yaratılışına kendinden bir parça katmıştır. Bu sebeple akıl ve irade tüm canlılar içerisinde sadece insana bahşedilmiştir. Aynı şekilde zaafılar da sadece insanlar içindir. Her türlü sevgi, bu zaafılarla sınılandığında daha kıymetli olur. İnsanlar, sevdiklerini zaafılarıyla kabul etmelidir. Sevgiden yoksun bir din, onun anlayışına ters düşer. Kibir ise bu sevgiye en büyük engeldir.

Kadınlar, şeyhe göre ulvi bir göreve sahiptir. Allah, yaratmak istediği kulları onlar sayesinde dünyaya gönderir. Onun nazarında kadının ayrı bir önemi vardır. Şeyhin dikkat çektiği diğer bir konu da şiddettir. Onun tarikatında Allah adına silahlanmak, isyan çıkarmak yoktur. Bütün bunlarla birlikte Şeyh Yusuf Efendi, Allah'a sonsuz bir teslimiyet içerisinde. Ölüm dâhil her şey Allah'tan gelmektedir ve bunda bir hikmet vardır.

KAYNAKLAR

ALTAN, Ahmet (2006), *Kılıç Yarası Gibi*, Alkım Yayınevi, İstanbul.

ALTAN, Ahmet (2011), *İsyân Günlerinde Aşk*, Alkım Yayınevi, İstanbul.

ALTAN, Ahmet (2015), *Ölmek Kolaydır Sevmekten*, Everest Yayınları, İstanbul.

ANDAC, Feridun (2001), "Ahmet Altan: Gerçeği Yazmazsam, Kendimi ve Hayatımı Saklamış Olurum", *Hürriyet Gösteri*, S: 231, s.: 42-51, İstanbul.

AYDIN, Ali Rıza (2009), "İnanma İhtiyacı ve Dinî Ritüellerin Psikolojik Değeri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C: 9, S: 3, s.: 87-99, Samsun.

BUDAK, Selçuk (2009), *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

CEVİZCİ, Ahmet (2005), *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.

TİDSAD

Ahmet Altan'ın Şeyh Karakteri "Yusuf Efendi"nin Din Algısı

- ELİOT, Thomas Stearns (2007), Edebiyat Üzerine Düşünceler (çev. Sevim Kantarcıoğlu), Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- FORDHAM, Frieda (2008), Jung Psikolojisinin Ana Hatları (çev. Aslan Yalçiner), Say Yayınları, İstanbul.
- FROMM, Erich (2006), Psikanaliz ve Din (çev. Elif Erten), Say Yayınları, İstanbul.
- GÜNDOĞDU, Cengiz (2001), "Bir Acaip Nesne Gördüm... İsyen Günlerinde Aşk", İnsancıl, S: 133, s.: 1-9, İstanbul.
- GÜZEL, Abdurrahman (2006), Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Akçağ yayınları, Ankara.
- HAQUE, Amber (2012), "Psikoloji ve Dinin Etkileşimi: Trendler ve Gelişmeler" (çev. Nuran Erdoğan Korkmaz), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C: 53, S: 1, s.: 149-166, Ankara.
- HÖKELEKLİ, Hayati (2003), Din Psikolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- JEEVES, Malcolm Alexander (2010), "Din Psikolojisi" (çev. Ahmet Albayrak), Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C: 10, S: 2, s.: 275-286, Samsun.
- KAPLAN, Mehmet (2002), Sevgi ve İlim, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KARACA, Alâattin (2002), "İsyen Günlerinde Aşk", İlmî Araştırmalar, S:14, s.: 83-100, İstanbul.
- KIERKEGAARD, Soren (2011), Korku ve Titreme (çev. İbrahim Kapalıkaya), Ağaç Kitabevi, İstanbul.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (2005), Çile, Büyük Doğu Yayınlar, İstanbul.
- KOLCU, Ali İhsan (2009), Necip Fazıl'ın Poetikası, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum.
- OKAY, Orhan (1998), Sanat ve Edebiyat Yazıları, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ORAN, Fatma (1998), "Tarihin 'İnsan Yüzü ve... Ahmet Altan' ", Cumhuriyet Kitap, S: 433, s.: 3-5, İstanbul.
- ÖZER, Adnan (2003), "Benim Bir Tek Ölçüm Var: Ben Düşündüğümü Yazarım" E Dergisi, S: 51, s.: 6-16, İstanbul.
- RÛDÂNÎ (2012), Büyük Hadis Külliyyatı, C: 3, İz Yayıncılık, İstanbul.
- SEYYAR, Ali (2003), Ahlâk Terimleri, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- TATÇI, Mustafa (1990), Yunus Emre Divanı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Mustafa Yiğitođlu

YİĞİTOĞLU, Mustafa (2015), Ahmet Altan'ın Eserlerinde Muhteva, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.

YÜKSEL, Emrullah (1999), "Din Fenomeni", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: 1, s.: 79-110, İstanbul.